

સામાજિક વનીકરણ કાર્યક્રમ

'વિકલ્પ' ગુજરાત દ્વારા વનીકરણ માટે પદ્ધતિસરનું અભિયાન

વૃક્ષારોપણ પછી લેવાની કાળજી

વૃક્ષ એ જીવન છે. આણવિકા, તંહુરસ આણાર ફળફળાઈ, પ્રાણવાયુ અને આપણી જીવન જરૂરિયાતો પૂરી પાડે છે. આડ રોખા પદ્ધી સતત બે વર્ષ સુધી એની કાળજી દેવામાં આવે તો તે સારી રીતે ઉછેની શકે છે. ફળફળાઈની વાતી દ્વારા નફાકારક ભેતી શકાય છે. વૃક્ષ રોપું જ અગત્યાની પણ તેને કાળજીપૂર્વક ઉછેરવું મહત્વાનું છે. ખેતરના શેઢે, પડતર જમીન પર અને કષેત્રસાન / સમશાનમાં વૃક્ષો રોપીને હરિયાણી સર્જ શકીએ છીએ. 'વૃક્ષ રોપીએ, સમૃથિ લાવાએ'

હોડની રોપણી ભાદ દ્વારાનમાં રાખવાની ભાબતો :

આચાદાન (જમીન ટાંકવી) એટલે શું ?

શાચી રીત	ખોટી રીત
	

આચાદાન/જમીન ટાંકવા માટેની સામગ્રી

- સલીઓ/તાણખલાં : સામાન્ય રીતે ડાંગર, ઘઉં વગેરેનું નકામું સુર્કું ધાસ, પોલી ડાળખાંઓ, તાણખલાં, ફળ અને શક્કભાજાની છાલ છોડના આચાદાનની સામગ્રી તરીકે વર્ચાય છે.
- પૂરું/ઝડો કાગળ : આ પ્રકારની સામગ્રીથી બનાવેલે આચાદાન નિદામણ નિયંત્રિત કરે છે. આ માટે ૧ કે ૨ સેમી જાડો કાગળ ઉપયોગમાં દેખા જોઈએ અને તેની કિનારો કંકરાણી ઢાંકી દવી જોઈએ.
- સુકા પાંડાઓ/ધાસ : સુકા પાંડાથી બનાવેલે આચાદાન છોડને ગરબીથી અને સુકાઈ જવા સામે રક્ષણ પુરું પાડે છે પરંતુ વધારે પવન સામે આ પ્રકારનું આચાદાનને ટકાવી રાણું મુક્કેલ બને છે.
- લાકડાનો વેરુ/ભુકો કે અનાજાનો છોડા : આ પ્રકારનું આચાદાન છોડને પુરું પોખણ આપી શકાતું નથી પરંતુ તે લાંબા સમય સુધી ટકે છે.
- ખાતર : સુક્ક ધાસ અને પાંડા સાથે છાણીયું ખાતર મિશ્ન કરીને બનાવેલે આચાદાન સૌથી સારું અને ઉત્તમ હોય છે. એનાથી મૂળને રક્ષણ અને પોખણ બને મળી રહે છે.

જો મારી પાણીનું ગ્રહણ કરવાની સારી ક્ષમતા ધરાવતી હોઈ તો આચાદાન માટેની સામગ્રી પ થી ૧૦ સેન્ટીમીટરની જાડાઈ (પડ) પૂરું હોય છે. છોડના ઊંચાઈના આધારે ગોળાકરણના સંપૂર્ણપણે આચાદાન માટેની સામગ્રી કેલાવો છોડના થઈ સુધી સામગ્રી પાથરવી નથી, પરંતુ થણી આસપાસ ૧૦ સેન્ટીમીટર કે જરૂરિયાત મુજબ જગ્યા છોડીને આચાદાન કરવું જોઈએ. થણનો ભાગ ખુલ્લો રાખવો જોઈએ.

વૃક્ષો રોપો સમૃદ્ધિ લાવો

વૃક્ષારોપણ અને જાળવણી મોંધી મૂડી છે આપણી

ગોડ કરવો (ઉખેડ કરવો, ખોદવું)

ગોડ કરવો એટલે છોડના થડની આજુબાજુની જમીનનું પડ ખોદવું. ગોડ કરવાથી માટી પોચી બને છે અને નિદામણ દૂર થાય છે. મૂળને જરૂરી હવા મળે છે જે નાથી મૂળનો વિકાસ સારો થાય છે.

ગોડ કરવાની રીત

- ગોડ ઉડો કરવાથી છોડના મૂળને નુકશાન થઈ શકે છે. છોડના મૂળ માટીથી છૂટા ના પડી જાય એ રીતે ગોડ કરવો જોઈએ. જરૂર લાગે ત્યારે ગોડ કરવો જોઈએ.
- માટી ભીની હોય ત્યારે ગોડ ના કરવો. જમીનનું ઉપરનું પડ સુકાયા બાદ (વરાપ થયા બાદ) ગોડ કરવો જોઈએ.
- છોડને રોપ્યા પછી એનાં મૂળ માટી સાથે બરાબર ચોટી ગયા બાદ છોડના થડની આજુબાજુ મૂળને નુકશાન ના થાય એવી રીતે જમીનની ઉપરનું પડ થીમેથી કાળજીપૂર્વક ખોદવું જોઈએ.
- છોડ રોપ્યા પછી તરત ગોડ કરવો નહિ. તાજા રોપાયેલા છોડમાં ઉતાવળે કે ઉડો ગોડ કરવામાં આવે તો છોડ માટી સાથેની પકડ ગુમાવશે અને સુકાઈ જશે.
- રેતાળ કે પથરાળ જમીનમાં ગોડ કરતાં કાળજી રાખવી જરૂરી છે કેમકે છોડનું થડ જમીન સાથેની પકડ છોડી દેશે.
- ગોડ કરતાં છોડનું થડ હાલી ના જાય કે જમીન સાથે એની પકડ ઢીલી ના પડી જાય એ ધ્યાનમાં રાખવું જોઈએ.
- નિયમિત સમયાંતરે ગોડ કરવો જોઈએ. સતત કે વધારે પડતો ગોડ કરવાથી છોડ જમીન સાથેની પકડ ગુમાવે છે. ખૂબ લાંબા સમય બાદ ગોડ ના કરવામાં આવે તો પણ છોડનો વિકાસ અટકે છે.
- ગોડ કર્યા બાદ તેમાં છાણીયું ખાતર કે કંપ્યોઝ ખાતર નાંખીને ખોટેલી માટીમાં મીક કરવું જોઈએ. માટીનાં ફેકા તોડી નાંખીને માટીને ભભરી બનાવવી જોઈએ.
- ગોડ કર્યા બાદ યોગ્ય રીત અપનાવીને ગોડ કરેલી જમીન પર પત્રિકામાં દર્શાવ્યા મુજબ પદ્ધતિસરનું આચ્છાદન કરવું (સૂકુ ધાસ, પાદડાં, વગેરેથી ફાંકવું જોઈએ) જેથી જમીનનો બેજ બાણીભવન ના થઈ જાય.
- ગોડ કર્યા બાદ તરત પાણી ના આપવું જોઈએ. જો તરત પાણી આપવામાં આવે તો જમીન ફરી સખત બની જાય અને મૂળને હવાની અવરજવર થતી અટકી જાય. જેથી ગોડ કરવાનો અર્થ રહેતો નથી. સામાન્ય રીતે તે કે ૪ દિવસે પાણીની જરૂર જણાય ત્યારે જ પાણી આપવું જોઈએ.

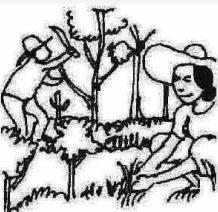

ગોડ કરવાના ફાયદા

- ગોડ કરવાથી જમીન પોચી બને છે જેથી મૂળ જમીનમાં સહેલાઈથી ફેલાઈ શકે છે. નિદામણ દૂર થાય છે.
- જમીનમાં બેજ જળવાઈ રહે છે. સૂર્યના આકરા તાપથી છોડના મૂળને રક્ષણ મળે છે.
- જમીનમાં અણસિયાંને રક્ષણ પૂરું પાડે છે. જેથી છોડને કુદરતી ખાતર મળી રહે છે.
- વધારે પાણી આપવાની જરૂર રહેતી નથી આથી પાણીની બયત થાય છે.
- જમીનમાં જરૂરી હવાની અવારજવર થઈ શકે છે. આથી છોડમાં કહોવાટ આવતો નથી.
- ગોડ કરવાથી છોડને નવું જીવન મળે છે. વધારે ખીલી ઉઠે છે. તંદુરસ્ત છોડ વધુ સારી ગુણવત્તાવાળાં ફળ આપે છે.
- ગોડ કર્યા બાદ છાણીયું ખાતર માટી સાથે સહેલાઈથી મીક થઈ શકે છે આથી જમીન ફળદુપ બને છે.

જંતુ અને રોગ નિયંત્રણ માટે સામાન્ય કુદરતી પદ્ધતિઓ

સામાન્ય પરંપરાગત પદ્ધતિઓ

- છોડની આજુબાજુ સફાઈ કરવી અને સમયાંતરે ગોડ કરી નિદામણ કરવું.
- વન્ય વૃક્ષો અને લાકડાકીય વૃક્ષો વચ્ચે ઓછામાં ઓછું ૨ મીટર અને ફળાઉ વૃક્ષો વચ્ચે ઉ મીટરનું અંતર જરૂરી.
- વૃક્ષની ઉપરનો કે આજુબાજુનો નુકશાનકારક કચરો બેગો કરી તેનો યોગ્ય કરવો.
- જંતુઓ દ્વારા નુકશાન કરેલ કે રોગ લાગેલ હોય તેવા ભાગોને વૃક્ષથી અલગ કરી તેનો યોગ્ય નિકાલ કરવો.

આચ્છાદન કચારે કરવું જોઈએ ?

નવા છોડની રોપણી પછી તરત જ છોડની ફરતે આચ્છાદન કરવું ઉત્તમ છે. ખાસ કરીને શિયાળા અને ઉનાળામાં આચ્છાદન જરૂરી છે પરંતુ વરસાદની મોસમમાં તેને કાઢી નાખવું જોઈએ અને શિયાળા / ઉનાળામાં નવેસરથી કરવું જોઈએ. આચ્છાદન મુખ્યત્વે વધારે ગરમી શરૂ થાય તે પહેલાં કરી દેવું જોઈએ કારણ કે તે છોડના મૂળ સુધી જમીનમાં બેજ અને ઠડક જાળવી રાખે છે અને લાંબા સમય સુધી ટકાવી રાખે છે. નિયમિત અંતરે આચ્છાદનને જોતા રહેવું જોઈએ અને જાળવતા રહેવું જોઈએ જેથી તે વૃક્ષને સતત રક્ષણ અને પોષણ પુરું પાડતું રહે.

નોંધ : આચ્છાદનને હંમેશા એવી રીતે જાળવવું જે શરૂઆતમાં બનાવેલ હતું પરિણામે તે હંમેશા કારામાં સારું પરિણામ આપે અને જરૂરિયાત હોય ત્યાં સુધી તેને જાળવી રાખવું.

આચ્છાદન કરવાની (ટાંકવાની) રીત

૧. તમારે કેવા પ્રકારનું આચ્છાદન કરવું છે તે માટે આચ્છાદનની સામગ્રી પસંદ કરો. તેને માટે કેટલીક બાબતો ધ્યાન રાખવા જેવી છે જેમ કે, આચ્છાદનનો ડેટુ, દેખાવ, તમારા વિસ્તારમાં સહેલાઈથી ભણી રહે તેવી સામગ્રી, અનુકૂળતા, જમીનમાં ભણી જવાની શક્યતા (પર્યાવરણને અનુરૂપ) વિગેરે....

૨. આચ્છાદન માટે જગ્યા/જમીન તૈયાર કરવી : નક્કી કરેલ વિસ્તારમાં નિદામણ દૂર કરવું અને ગોડ કરીને ચોખ્યું કરવું.

૩. આચ્છાદનનું પડ એકસરખું રાખવું. જમીન ટાંકવા માટેની સામગ્રી છોડની ફરતે એકસરખી પાથરવી. જો માટે પાણીનું ગ્રહણ કરવાની સારી ક્ષમતા ધરાવતી હોઈ તો આચ્છાદનનું પડ પથી ૧૦ સેન્ટીમીટરનું રાખવું જોઈએ.

છોડની ઊંચાઈના આધારે ગોળાકારમાં સંપૂર્ણપણે આચ્છાદન માટેની સામગ્રી પાથરવી.

છોડના થડ સુધી સામગ્રી પાથરવી નહિ, પરંતુ થડથી થોડે દૂર યોગ્ય જગ્યા રાખવી જોઈએ. (૧૦ સેન્ટીમીટર કે જરૂરિયાત પ્રમાણે).

નોંધ : છોડની જરૂરિયાત કરતાં વધારે પડતું આચ્છાદન વૃક્ષને નુકશાન કરે છે અને વિકાસ અવરોધે છે.

૪. આચ્છાદન માટેની સામગ્રી જગ્યારે ઓછી થાય ત્યારે નવું ઉમેરવું. (આચ્છાદન કરેલ ગોળાકારમાં જમીન દેખાવી જોઈએ નહિ.) જગ્યારે પણ આચ્છાદનને સરખું કરો. ત્યારે એ ઘ્યાલ રાખો કે શરૂઆતમાં કરેલ આચ્છાદન જેવું જ યોગ્ય આચ્છાદન દેખાવું જોઈએ. આચ્છાદન માટેની જૂની સામગ્રીને સંપૂર્ણ કાઢી નાખી નવી સામગ્રીથી આચ્છાદન કરી શકાય અને જૂની સામગ્રીથી કમ્પોઝ ખાતર બનાવી શકાય. જૂની સામગ્રી એમ જ રહેવા દઈ તેના ઉપર જ નવી સામગ્રી જરૂરિયાત પ્રમાણે ઉમેરી શકાય.

નોંધ : જો છોડની આસપાસ યોગ્ય રીતે આચ્છાદન ન કરવામાં આવે તો તે છોડ માટે નુકશાનકારક બની જાય છે. તે જમીનને ઓકિસેજન અને પાણી મેળવવામાં, પૂર્તો બેજ જાળવી રાખવામાં કે જમીનમાં યોગ્ય ગરમી બનાવી રાખવામાં અવરોધિત બની શકેછે.

- અયોગ્ય આચ્છાદન જમીનને વધારે પડતી બેજવાળી બનાવી રાખે તો છોડના મૂળમાં ઓકિસેજનની આવનજીવન રોકી દે છે.
- જો આચ્છાદન છોડના થડેને અડીને કે એકદમ નજીક હોય તો તેમાં રહેલ બેજ રોગ અને જીવજંતુઓનો ફેલાવો કરે છે. સતત પાણી કે બેજ રહેવાથી છોડ કહોવાઈ જાય છે.
- આચ્છાદનની સામગ્રીમાં નકામા બીજ હોયતો તે નિદામણ ઉત્પત્ત કરે છે.

પશુઓથી છોડને બચાવવા માટે વાડ (વાડોલુ) કરવું.

આચ્છાદન કરો છોડ બચાવો
પદ્ધતિસરનું આચ્છાદન છોડને રક્ષણ આપે છે

વૃક્ષ રોધ્યા બાદ તેની કાળજી લેવી, તેને તંદુરસ્ત રાખીને જીવાડવું મહત્વાનું છે.

- વૃક્ષને જરૂરિયાત કરતા વધુ પાણી ન આપો અને ઉનાળાના સમયે કે જરૂરિયાત જણાય ત્યારે પાણીનું પ્રમાણસર સિંચન કરો.
- કુદુરીખાતરો જરૂરિયાત પ્રમાણે ઉપયોગ કરો.
- જરૂર જણાય ત્યારે કાપણી, હવાની અન્રત જરૂર માટે જગ્યા કરવો, જો કોઈ રોગ હોય તો તેની સફાઈ કરવો.
- રાસાયણિક દવા છંટકાવ કરવાની જગ્યાએ પરોપળી પદ્ધતિઓનો ઉપયોગ કરવો જોઈએ.

સામાન્ય ચાંબિક પદ્ધતિઓ

- નિયમિત ટેખરેખ દ્વારા રોગ કે જંતુ આવવાની રાક્યતા કે આવેલ રોગ કે જંતુને શરૂઆતમાં જ શોશી કાઢી તેનો ઘોયનિકુલ કરવો.
- ચેપચ્રસ્ત કે રોગચ્રસ્ત પાંડા, ડાળીઓ કે બીજ તોડી લો. ભેગા કરો અને તેનો ઘોયના નાશ કરો. રોગ કે ચેપ ફેલાતો અટકવવા માટે વૃક્ષનીએની જમીન દાંતી વડે ગેરીને, માટી ઉલાટ પુલ્ટ કરીને રોગચ્રસ્ત વિસ્તારને દુર કરો.
- જંતુઓ અને ફાન ખાઈ જતા અન્ય જીવદાનો માટે કુરુતી કે પાંત્રિક જાળનો ઉપયોગ કરો.
- શક્ય હોય તો સાંજે ઉથી ૮ દિવસમાન નાનું તાપણું કરો.

કુદરતી જંતુનાશક - લીમદાનું વૃક્ષ

- આશરે ૧ કિલો તાજા લીમદાના પાંડા એકનીત કરો.
- આ પાદગાળોને તેનો ઉપર ૨ થી ૩ ટીંય સુધી પાણી રહે તે રીતે, પાણીના બોળી ઢાકી હો અને ૭ દિવસ સુધી આમ જ રહેવા દી, આ મિશ્રણને એવી જગ્યાએ રાણો કે જ્યાંથી કોઈને ગંગ ના આવે કારણ કે તે ખૂબ જ ખરાખ ગંગ મારાયે.
- આકાશ દિવસે આ મિશ્રણમાંથી પાંડાઓને દાબાની બંધીને કાઢી નાખો અને જીવા જાળીદાર કપડા વડે ઘોય રીતે ગાળી લો.
- આ જ રીતે બીજી વાર પણ નાવ જીવા જાળીદાર કપડા વઢે આ મિશ્રણને ગાળી લો જેથી મળેલ પ્રવાહી છંટકાવ માટે ઘોય હોય.
- જો જરૂર જણાય તો આ પ્રવાહીમાં એકાદ ચમચી વાસણી કે કપડા ધોવાનો પાવડર ઉમેરી શકાય.
- ઉપયોગ કરતા પડેલા તને બરાબર હલવા અને હ કલાકાની અંદર તેનો ઉપયોગ કરો/વૃક્ષ-ડાળી કે પાંડા ઉપર છંટકાવ કરી તેને જંતુમુક્ત/રોગમુક્ત કરો.

તમાકુ

એક કપ સઞ્ચય તમાકુ બંધીને તેને ૪ લીટર પાણી સાથે મિશ્ન કરો અને આ મિશ્રણને એક રાત સુધી ખરાખર મિશ્ન થવા દી, ૨૪ કલાકાની આ મિશ્રણનો કલર આણો ભૂરો (બનામી/કઢાઈ)થઈ જશે અને જો તે વધારે વાટો હોય તો તેનાં થોડું પાણી ઉમેરી આણો કરો અને તેને ગાળી લો.હવે આ તૈયાર થયેલા મિશ્રણનો રોગચ્રસ્ત કે જંતુગ્રસ્ત છોડ, ડાળી અને પાંડાઓ ઉપર છાંટો.

વિકલ્પ

'વિકલ્પ' સ્વૈચ્છિક સરન્ધે છે કે ગુજરાતના મૂળનિવાસી એવા આદિવાસી જામાજેને લક્ષમાં રાખીને વાતાવર્ણું સર્વસમાવેશી વિકાસ માટે કાર્ય કરે છે.

દર્શન (Vision) : વાતાવરણ, આંદોહવાને અનુકૂળ સર્વસમાવેશક વિકાસ સાથે ખાદ્ય સુરક્ષા, આરોગ્ય, મૂળભૂત અધિકારો અને માનવીય ગરેમા ધરાવતો વિશ્વ સુધ્યાય.

મિશન (કાથી) : સામાજિક ન્યાયના પરિપેક્ષ સાથે કુપોક્ષ અને આંદોહવા પરિવર્તનનો સમયે કરવા માટે ખાદ્ય સુરક્ષા તરફ દોરી જતા ટકાઉ કૃષિ અને બાળાયત કર્યાદાન તરફ આંદોહવા વાતાવરકને અનુકૂળ સર્વસમાવેશી વિકાસ માટે સર્વાદાને સખ્કાત બનાવવા માટેનું કાર્ય કરવું.

વિકલ્પ વારા સામાજિક વનીકરણ, લોક ભાગીદારીથી થઈ રહ્યું છે, એપ્રિલ ૨૦૧૧ દિની માર્ય ૨૦૨૨ સુધીમાં ૨,૭૧૫ એકરની ફળકળાદિ અને વન્ય છિલ્લો રોપવામાં આય્ય. સુજાતાના ૧૫૦ ગમ્બોંણ ૫૦૦૦ જેલ્લાના કુટુંબોના મહિયોગણી વૃદ્ધારોપણ કરવામાં આય્યું છે. મુખ્યત્વે તાપી અને ઢાંચે જિલ્લાના ગમ્બોંણ કરવામાં આપે છે. રોપવાથી માંદીને છોટાંની કાળજી લેવા સુધીનું પદ્ધતિરસ્ત માગર્દિંબ પૂરુષ પાવયામાં આવે છે. વૃક્ષના ઉંઠણી જવાબદી સયુદ્ધાયે પોતે જ જી છે, જેને કારણે રોપાએનું મૃત્યુ પ્રમાણ હૈ થી ૨૦૨૫ કરતાં પણ અંધું રહે છે. વાતાવરકા પરિવર્તનની સમસ્યા સાથે વનીકરણ એક અસરકારક ઉપાય છે.

વિકલ્પ

એ ૮, આનંદ ટેનામેન્ટ, વાખ્યારુ રેલ્વે સ્ટેશન પાસે,
વેજલપુર, અમદાવાદ-૩૮૦૦૫૧.

e-mail : info@vikalp.org
website : www.vikalp.org

જીલ્લા એકમો : વિકલ્પ
મુ. પો. નીલાનંદાલા, તા. બિંગર, જી. તારી
વાલા, સો-મોલિના સામે, વાલા, કાગા.
સોનગઢ, વાંકરેલ ફિલ્સેન્ટ, લક્કડ કોર્ટ રોડ.
તાતીમ કેન્દ્ર : યુટી-પચ્ચીસી ગમ, ગોંગાં નવાપુર
છાવે, તા. બિંગર, જી. તારી